DÜNYADA VE TÜRKİYEDE SU; BARAJLAR VE KÜLTÜREL MİRAS

Murat GÖKDEMİR (*)

GENEL BAKIŞ

Su, insan yaşamında, tüm canlılarda kısacası doğada vazgeçilmez en kıymetli doğal kaynaklardan biridir. Suyun yaşantımızdaki yerinden söz edilecek olursa aklımıza ilk önce denizler, okyanuslar, nehirler, göller, ırmaklar, yağışlar, seller diğer yandan istenilen nitelikte ve yeterlikte iletilemeyen suya karşın, ödenemez tutarda su faturaları gelmektedir.

Dünya yüzeyini %70.8'nin sularla kaplandığı bilinmektedir. Dünyamızın %70.8'ini örten su tabakasının (hidrosfer) %98'ini tuzlu suları olan okyanuslar ve denizler oluşturur. Geri kalan %2'sini ise, tatlı sular olan göller, nehirler, ırmaklar yer altı suları, bitki ve hayvan dokuları, kutuplarda buzullar halindeki sular, atmosferdeki su buharı, bulutlar, düşen yağmur ve kar oluşturmaktadır.

Buraya kadar aktardıklarımız yerkürenin var olan su miktarını içermektedir. Ancak suyun yerküre üzerindeki dağılımı ve kullanımı tüm dünya nüfusunun su gereksinimin karşılayacak şekilde midir? Şüphesiz değildir. Dünyanın ortak mirası özelliğini taşıyan suyun dağılımındaki dengesizliğin yanında, doğal halinin korunması da bugün için çok önemli bir konuma gelmiştir. Dünyamızda son bir asırdır devam eden hızlı nüfus artışı, gelişen sanayi ve teknoloji, plansız ve programsız üretim, aşırı tüketim beraberinde çevre kirliliği sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde çevre kirlenmesinin en büyük nedenlerinden biri hızlı sanayileşme ve beraberinde getirdiği enerji gereksiniminin artmasıdır. Sanayileşme ile birlikte sanayi kuruluşları çevresinde oluşan gelişigüzel yerleşimler ve bunların yarattığı atıkların denetimsiz bir şekilde doğaya atılması nedeniyle yeraltı ve yüzeysel su kaynaklarının daha çok kirlendiği bilinmektedir. Doğada var olan suyun, sanayileşme ile birlikte kirlenmesi gerektiği bir yana, tam tersinin yapıldığının dünyanın bir çok yerinde ne yazık ki tanığı olmaktayız. Bu kez eski konumuna getirmek üzere (ne kadar oluyorsa) yeni sistemler, yeni teknolojiler derken ekstra maliyetler oluşturulmaktadır. Bunun sonucuna da "akılcı davranış" veya "sürdürülebilir gelişme" denilmektedir.

DÜNYA MİRASI OLAN SU: İNSAN HAKKI MI? GEREKSİNİM MADDESİ Mİ?

Su, insanın aklına ilk bakışta, temel bir gereksinim maddesi düşüncesini getirmektedir. Günümüzde tartışılmakla beraber kimisi için suyun insan hakkı olmadığını, bir gereksinim olduğunu düşünüyorlar. Bunu arkasından, ticaret aracı, serbest piyasa ortamı, özelleştirmeler derken küreselleşmenin bir yeni unsuru gözüyle bakılmaktadır.

Yukarıda açıklandığı gibi dünyada hızlar artan nüfusa karşın potansiyel su miktarı değişmemektedir. Aksine birçok etkenlerden dolayı kirlenmekte ve kullanılamaz hale getirilmektedir. Yeryüzünde dengesiz dağılımı olduğunu bildiğimiz suyun son yıllarda ki durumuna bir göz atmak gerekmektedir.

Dünya bugün küresel olarak temiz su felaketiyle karşı karşıya, yeryüzündeki ulaşılabilir temiz suyun yarısı bugün kullanılıyor. Bugün 1,2 milyar insan temiz içme suyuna ulaşamıyor. 2.9 milyar insan yeterli temizlik olanaklarından yoksun bulunuyor. 5 milyona aşkın

(*) İnşaat Mühendisi,
TMMOB Yüksek Onur Kurulu Üyesi

insan her yıl bu yüzden yaşamını yitiriyor. Her yıl 250 milyon kişi suyla gelen hastalıklara yakalanıyor. Suların kirletilmesi 3.3 milyar insanın temiz suya ulaşmasını engellerken 2,5 milyar insan da su arıtma hizmetlerinden faydalanamıyor. Son 50 yılda dünya nüfusunun 2,5 milyardan 6 milyara çıkmasına karşın kişi başına yenilenebilir su miktarı yüzde 60 gibi büyük bir düşüş yaşamaktadır. 20 yıl sonra dünyanın yarısı 3,5 milyar insan, suyun ciddi bir şekilde azaldığı nehir havzalarında yaşamak zorunda kalacak. Dünyadaki su alanlarının yarısı son 100 yılda yok oldu. Sorumluluk anlayışı içeren sürdürülebilir bir acil eylem planının yaşama geçirilmemesi halinde 2050 yılında, yani 48 yıl sonra su krizinden etkilenen ülke sayısı 66'ya ulaşacak. Bu durum ise dünya nüfusunun üçte ikisi anlamına geliyor. Halen 30'a yakın ülke yeterli suyu bulamamaktan yakınıyor. Birçok ülkedeki su sıkıntısının asıl nedeni, su kaynaklarının ve havzalarının korunmaması ve suyun verimli biçimde kullanılmaması su miktarını azaltıyor. Yatağı değiştirilmiş suların yüzde 70'i tarımsal sulama için kullanılıyor. Ancak bu suyun yüzde 80'nu kanallardan sızıyor ve tarlalara verimsiz şekilde gönderiliyor. Dünya nüfusu yerinde durmayıp, her geçen gün biraz daha artışına karşın sabit kalan tatlı su miktarının tamamına yakını Antartika ve Grönland'da buzul halinde bulunuyor. Göllerde ve nehirlerde bulunan yüzey sular dünyadaki suyun binde 26'sını oluştururken, bu sayının sadece 100 trilyon metreküpü yenilebilir ve sürdürülebilir, bir şekilde fiilen kullanılabilir.

ÜLKEMİZDE DURUM NEDİR?

Üç yanı sularla çevrili olan Türkiye, yenilenebilir ve sürdürülebilir tatlı su kaynakları bakımından "yetersiz" kategorisinde. 1960 yılında çıkarılan yasayla yeraltı suları temiz kaliteli, kullanılabilir tutmaya çalışılıyor. 1960'lardan beri bu alanda yapılan uygulamalar ve su yönetimindeki çok başlılık hiç de içaçıcı görülmemektedir. Sağlıklı bir yönetim eşgüdümünün olmaması nedeniyle, herkes suyun sözcüsü veya sahibi durumuna girdi. Bu koşullarda, ortaya çıkan dağınıklık maalesef verimli kullanımı yok etmiş ve hatalı sonuçlara götürmüştür. Türkiye'de kaynaklarının yeterli olup olmadığının en sağlıklı göstergesi olan yıllık yenilenebilir tatlı su miktarı, Türkiye'de "su kıtlığı" sınırı sayılan kişi başına kullanılan su miktarı 1000 metreküp civarında olduğundan, Türkiye su fakiri bir ülke sayılmaktadır. 2000 yılı itibariyle 1580 metreküpe düşen bu rakam "su baskısı" sınırı kabul edilen 1670 metreküpün altındadır. Türkiye, sularını bugünkü yaklaşımıyla kullanmaya devam ederse, varolan su miktarını ve akarsu rejimini verimli ve denetlenebilir bir düzeneğe dönüştüremez ise, 2030 yılında bu rakam 1200'e düşmesi kaçınılmaz örülüyor. Bununla birlikte bu miktarın yaklaşık yüzde 35'i kullanıma sunulabildiğinde, 2000 yılı itibariyle Türkiye'de kişi başına 602 metreküp su miktarı kullanıma sunulmuş, dolayısıyla "su kıtlığı" seviyesinin altında gerçekleşme olmuştur. Bu miktar su tüketimimin her alanını kapsamaktadır. Türkiye mevcut su kaynaklarının ortalama yüzde 75'ini sulamada kullanmaktadır. Bu 2000 yılı tahminlerine göre 30 milyar metreküp etmektedir.

Yağmur suları ve komşu ülkelerden gelen sular tatlı su kaynağı olarak kabul ediliyor. DSİ'nin verilerinden yararlanarak yağmur ve komşudan gelen su kaynaklarının miktarı Türkiye'den su çıkışı aşağıda açıklandığı gibidir. Yıllık ortalama yağış miktarı 643 mm olup, dünya ortalaması olan 1000 mm den düşük. Türkiye'ye yağışlarla yılda 500 milyar metreküp su gelmekte. Bunun 274 milyar metreküp buharlaşmaktadır. Geri kalan suyun 158 milyar metreküpü yüzey akışına dönüşmekte 69 milyar metreküpü yer altı suyuna karışmaktadır. Yer altı sularının büyük bölümü de yüzey akıntılarına dönüşmektedir. Yüzeyden akan suların 151 milyar metreküpü denizlere, 75 milyar metreküpü komşu ülkelere akıyor.

Türkiye'ye komşularından yılda akan su miktarı sadece 6.9 milyar metreküp kadardır. Türkiye'nin geriye yer altı ve yerüstünde kalan su rezervi 110 milyar metreküptür. Ayrıca sınırı aşan 75 milyar metreküp suyun komşu ülkelerden kaynaklanan dolayısıyla içerde de kullanım sıkıntısı yaşanmaktadır. Ülkemizde var olan belli başlı 26 adet ana su havzası (nehirler) üzerinde ciddi derecede yönetim zaafı bulunmakta ve menbadan (çıkış noktası), mansapa (denize dökülen kısmı) kadar tüm alanda planlama eksikliği görülmektedir. Bu nedenle aynı sıkıntılar tarım sularına alanına da yansımaktadır. Büyük oranda su kaybına ve toprak aşınmasına meydan verilmektedir.

SU VE TİCARET

Kuşkusuz su ile ilgili soruları çoğaltabiliriz. Kişisel görüşümü söyleyecek olursam yukarıdan beri açıkladıklarımdan anlaşılacağı üzere hem dünyada hem ülkemizde sanıldığı kadar yeterli düzeyde su kaynağı bulunmamaktadır. Bu nedenle suyu metalaştırarak ticari araç haline getirilmesine olumsuz bakmaktayım. Dünyadaki canlıların kimyası suya dayanıyor. İnsan bedeninin yüzde 90'nı sudan oluşuyor. İnsan belli bir süre içinde gerektiği kadar su alamazsa, önce beyninde başlayan ve vücudun çeşitli hayati organlarından devam eden sağlık sorunları ile karşılaşıyor ve daha sonra da ölüyor. Kısacası su yaşamsal önemi bakımından "olmazsa olmaz" koşulları içermektedir. İnsan yaşamı açısından suyun en temel özgürlüklerin bile önünde olduğu söylenilebilir. Öyleyse, bireysel "hak ve özgürlükler" temel insan haklarının parçası olduğuna göre "temiz içme suyuna sahip olmanın" da insan haklarının parçası sayılması gerekir.

Dünyada, birçok kişi, kurum ve hatta ülke yönetimler böyle bakmakla birlikte, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya

Bankası ve Birleşmiş Milletler, evet ne yazık ki, Birleşmiş Milletler suyun bir insan hakkı değil bir gereksinim olduğun düşünüyorlar. Bu ayrım önemli bir unsuru içermektedir. Çünkü insan haklarının aksine insan gereksinimleri metalaştırılarak ticarete konu olabiliyorlar.

Bu konuda 28 Ağustos 2002 tarihinde Birleşmiş Milletler şemsiyesi altına 174 ülkeden temsilcilerin katıldığı "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Doruğu" adını taşıyan bir toplantı yapıldı. Toplantı bilindiği gibi Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde düzenlendi ve dokuz gün sürdü. Konferansın çeşitli toplantılarında birçok küresel sorunlar işlendi. Bizce hepsi önemli sorunlardır. Konumuz gereği doruğun gündemindeki "Küresel Su Krizi" konusu ele alınmıştır. Bu konunun konferansdaki önemi, "Wahshington Konsenüs" altında, İMF, Dünya Bankası ve Dünya Su Formu, krizi, suyu metalaştırarak, özelleştirme kapsamına alarak çözmeyi öneriyor. Yine "Küresel Rekabetle Küresel Fırsat Eşitliğini" hedefleyen bu konferansın toplantısının düzenlenmesinden sorumlu, BM Ekonomik ve toplumsal İşler Bölümü Genel Yazmanı Niin Dessi'ni uyarısı önemli olup özetle şöyledir:

"Şu anda küremizde var olan farklı kalkınmaların sürmesini gidermede bugün bir şey yapamazsak dünyanın geleceği, halklarının arasındaki uzun süreli güvenlik de sağlanamaz. Güvenilir bir gelecek yaratmak, çocuklarımıza, torunlarımıza, daha iyi bir dünya geleceği kurmak için konferansın bir uygulama planını benimsemesi gerekir" Bu temenni gelecek 10 yıllık uygulama planının hedeflerinde suyun nasıl kullanılacağı kararlarını içermekte ve fakat "su kaynakları" gibi temel bir konunun göz ardı edildiği gözlenmektedir. Küreselleşme döneminde ülkelerin kamusal kuruluşlarının ekonomik faaliyetleri İMF ve Dünya Bankası kanalıyla ya yok edilmekte ya da ÇUŞ'lara devredilmesi doğrultusunda baskı yapılmaktadır. Bu doğrultuda Dünya Ticaret Örgütü, ulusal hükümetlerin ellerini kollarını bağlayan, su kaynaklarını ÇUŞ'lara açan uluslararası tahkim gibi yasaları dayatıyor. Bunda da çoğunlukla başarılı oluyor. Su krizi derinleştikçe tüm dünyada hükümetler suyun metalaştırılmasını, taşınmasını hızlandırmak için birbirleriyle rekabet ediyorlar. Böylece suyun özelleştirilmesi daha şimdiden yılda 400 milyar dolarlık bir iş alanı oluşturuyor. Bütün bu gelişmelerden payını almaya çalışan şirketler karlarını arttırdıkça su daha pahalı bir ürün olarak halkın kullanımına sunuluyor. Burada küresel su kaynakları üzerine çalışmalarıyla bilinen Maude Barlow'un araştırmalarından, özelleştirmelere ilişkin sözlerini aktarmak istiyorum: "Özelleştirmelerden sonra her zaman, suyun fiyatı artıyor, suya ulaşım zorlaşıyor, şirketler altyapı yatırımlarını ihmal ediyorlar, sektörde işten çıkarmalar artıyor, suyun kalitesiyle ilgili bilgilere ulaşmak zorlaşıyor. Diğer taraftan şirketler ihalelere başvururken fiyat kırma telaşıyla gerekli altyapı yatırımlarını hesaba katmıyor, sonrada bunlara sıra gelince kontratları yeniden düzenlemek istiyorlar. Üstelik özel sektör, yatırımları için kendi paralarından çok yerel yönetimlerin uluslararası genişleme örgütlerinin, Dünya Bankasının v.b. kaynaklarını kullanıyor" (The New York Times'ten alıntı olup Cumhuriyet 28 Ağustos 2002 E. Yıldızoğlu). Bu araştırmada bize çok şeyi öğretiyor.

Özetle, su, piyasa ve ticaret kavramları günümüzde dünyada bir araya geldi mi, bir tarafta emperyalist odakların büyük kar olanaklarına öncelik veren bir ideolojiyi savunanlar, diğer tarafta insan yaşamına öncelik veren yaşamın var olmaya devam edebilmesinin temel koşullarını sağlamaya çalışanlar. Ne tarafta yer almak istersiniz? Tercihin, zaman geçirmeden yapılması gerekiyor. Ülkemizde suyun bir ticari meta olarak ele alınması ÇUŞ'ların karlı bir alanı haline gelmesi daha çok "Yap işlet Devret" modeli ile gerçekleşmektedir. Aynı model su temel alınarak hidrolik santraller ve barajlar aracılığıyla elektrik enerji üretimi için ve dağılımı içinde kullanılmaktadır.

BARAJLAR VE KÜLTÜREL MİRAS

Dünyada ve ülkemizde su kaynakları, kaynakların kullanılabilirliği, su aktarımı, pay sahipliği, enerji üretimi, özelleştirmeler ve yap işlet devret sistemi ile planlanan barajlar son yılların gündeminde kısaca yer almasına karşın Türkiye su ve enerji konusunda bütüncül politikasını ve planlamasını oluşturamamıştır. Son yıllarda, Türkiye'de yoğun bir yap işlet devret proje talepleri gündeme gelmiştir. Bu projelerin ağır bir kesimini "barajlar" oluşturmaktadır. Bir farkla, bu tarzda sunulan projeler, daha çok dış kredilerle beslenen ve ÇUŞ'lerle içerdeki firmaların (her zaman değil) birlikte kurdukları konsorsiyum (ortaklık) aracılığıyla oluşturulmaktadır. Bu firmalar gittikleri ülkelerin coğrafi, ekolojik, çevre denge ve değerlerini gözetmezler. Yine sosyal yapıları ve kültürel değerleri göz ardı ederek karlarını öngörürler. Ulusal yasaları yok sayarak tahkim yasaları çerçevesinde sözleşme yaparlar. Ulusal ekonomiyle katkı sağladığı düşünülürse de, var olan su potansiyelimizin kullanılarak elde edilen enerjinin tüketimi ve dağılımı önemsenmeden satış garantisi alınarak kazançlarını kendi ülkelerine aktarırlar.

Bütün bu ve bunun gibi yatırım projelerinin, ülkemize getirdikleri kadar götürdükleri de vardır. Bunları hem

gözetmek, hem izlemek, hem de değerlendirmek amacıyla İnşaat Mühendisleri Odası olarak İstanbul Şubemizinde içinde yer aldığı "Türkiye Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Kurulu" oluşturulmuştur. Bu kurulun amacının içinde önemli bir unsur da, çeşitli meslek disiplinlerinden yararlanarak elde edilen bilgileri kamuoyuna yaymak ve ortak hedeflere varmaktır. Bu yüzden ilkini 7 Ekim 2000 tarihinde İstanbul'da düzenlediği "Zeugma Yalnız Değil" toplantısı ve panelinin ardından yaklaşık iki yıllık gözlem ve saptamalarıyla birlikte ikincisini yine İstanbul'da 14 Haziran 2002 tarihinde "Barajlar ve Çevre" konulu forum ve panel etkinliğini düzenlemiştir. Bu etkinlikteki tüm sunumların, konuşmaların ve tartışmaların sonucunda vardıkları ortak kararı şöyle ifade etmektedirler: "Gelecekte kimliksiz ve karanlık yaşamak istemiyorsak, barajların yer ve tüm seçimlerini yeniden belirlemek zorundayız". Buradan hareketle oluşturulan değerlendirmeler, bir sonuç bildirgesi ile kamuoyuna ve ilgililere duyurulmuştur. Kamuoyu kadar bilim çevreleri ve siyasi yetkililerin de dikkatine sunulan "Bildirge" önemli saptamalar bulunmaktadır. Bunlara kısaca değinmekte yarar görmekteyim.

Su, Türkiye'nin sadece ekonomik değil, siyasal gündemini de belirleyecek sorunların başında gelmekte, özellikle de Ortadoğu ve Hazar Denizi'ne komşu olduğumuz düşünülürse, bölgesel su sorunlarının olduğu hatırlanırsa siyasal boyutun ağırlığı daha net anlaşılır.

Türkiye'de kullanılması su havzalarının bulunması; hızlı nüfus artışı nedeniyle su ve tarımsal ürünlere olan gereksinmenin hızla artması; madencilik yasasının sağlayacağı özgürlükler, Türkiye'yi maden, su ve tarım sektörlerinde ulustaki sermayenin cazibe alanına sokmaya yetmektedir.

Sulama ve atık barajlar inşaat şirketleriyle birlikte içme suyu pazarlayıcılarının rekabet savaşı, cazibe alanının çekiciliğinin açık bir şekilde göstermektedir. Yılda yaklaşık 50 milyon metreküp suyun 20 yıllığına İsrail'e satıldığını anımsarsak çevre koşulları içinde cazip bir pazar olduğumuz anlaşılır.

Bugün ülkemizde 30 bin MW kurulu güç ve 18 bin MW'lık maksimum tüketim gücü ile %50 enerji üretim fazlalığına sahiptir. Bu nedenle bir çok tarihi yerleşimlerin ve doğal sit alanların yok edileceği projelerden vazgeçme olanağı vardır. Bunlardan Ilısu ve Hasankeyf, Yortanlı, Fırtına Vadisi, Munzur, Çoruh projeleri yeniden değerlendirilmesi gerekir.

Ülke suyunu ve su havzalarını koruyarak, suyun enerjisinden yaralanarak kalkınmak olanaklıdır.

Bugün ülkemizde sudan enerji maliyeti kilowat saat başına 375-450 TL'yi geçmezken tüketiciye 225 bin TL'sına satılmaktadır. Özel sektörden ise su maliyeti 600 misline enerji alınmaktadır. Güneydoğu Anadolu'da bölgeye has içme suyu kuyuları barajlar nedeniyle yok olacaktır. Su gibi kıt ve yenilemeyen

kaynaklar plansız kullanıldığı için tarım, çevre, kültür varlıkları vb. alanların yok olmasına neden olacaktır.

Türkiye'de halen "suyun bir yönetimi" olmadığı bilinmektedir. Bugün Türkiye'de 132 bin 695 kişi, 8 il, 17 ilçe ve 222 köy, yalnızca Karakaya, Kral Kızı, Batman, Dicle, Atatürk ve öngörülen Ilısu Barajlarından doğrudan ve dolaylı etkilenmiş durumda.

Türkiye'de 10 binin üzerinde arkeolojik yarleşim baraj sularının tehdidi altında. Atatürk Barajı'nda 580 arkeolojik yerleşme yok oldu. Ancak 19'u belgelenebildi. Aralarında Zeugma, Apameia, Horuum Höyük, Tilbeş Höyük, Halfeti, Kale Meydanı, Rumkale gibi otuzun üzerindeki tarihi yerleşim Birecik Barajı'nın suları altında kaldı.

Türkiye'de 193 Baraj 3300 kilometrekarelik alanı su altında tutmaktadır.

Dünyadaki antik dört sağlık yurdundan (Asklepioan) biri olan Allianoi yalnız sulama amaçlı Bergama - Yortanlı Barajı'nın suları altında kalacak.

Ilısu Barajı yaşama geçirildiği takdirde Hasankeyf'le birlikte 200'ün üstünde arkeolojik yerleşime ilişkin bilgi su altında kalacak. Baraj havzasından yaklaşık 25 bin kişi yerini yurdunu terkederek göç etmek zorunda kalacak.

Çoruh Vadisinde yapımı planlanan altı Baraj 400 km'lik Çoruh Kanyonunu dünyanın önde gelen rafting parkurlarını yok edecek.

Munzur Projesi adı altında öngörülen sekiz baraj, Munzur ve Mercan vadilerindeki nesli tükenmek üzere olan ender bitki ve hayvan türleriyle Munzur Milli Parkını yok edecek.

Bazı vadiler bulunduğu yere ve yöredeki insanların yaşamına damgasını vururlar. Oradaki doğayı yok edersiniz yaşamda kalmaz insanlıkda!... Munzur Vadisi ve çevresi böylesi bir yaşamı biçimlendirmektedir. Dünyanın ender doğa varlığı olan yöre; "Milli Park" olarak ilan edilmiş ve dünya mirası olarak kabul görmüştür.

"Fırat Havzası"nda yer alan, Tunceli - Ovacık arasında uzanan Munzur Vadisinin 42 binlik hektarlık alanı 1972 yılında "Milli Park" ilan edilmiştir. Yine UNESCO'nun 17. Genel Kurulu tarafından 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilmiş bulunan "Dünya Kültürel ve Doğal Kurulu Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" de tanımlanan "Estetik ve Bilimsel Açıdan İstisnai Mirasının

Korunmasına Dair Sözleşme"de tanımlanan "estetik ve bilimsel açıdan istisnai evrensel değere sahip olan fiziki ve biyolojik" bir oluşum olduğu bilimsel olarak saptanmıştır. Tunceli'nin ve Tunceli insanının varlık nedeni olan "Munzur Vadisi" üzerine kurulacak olan "Munzur Barajlar Projesi" olarak adlandırılan hidroelektrik santrallarının yapılması için yöre halkı çalışmalarını çeşitli etkinliklerle yürütmekte ve kamuoyuna aktarmaktadırlar. Munzur Vadisi ve Çevresini Koruma Kurulu" kuşkusunu söyle dile getirmektedir: Şayet Barajlar bu vadiye yapılırsa; Tuncelinin varlık ve yaşam kaynakları olan suyu ve dağları kirlenecek... Dersim bitecek. Yine başlarına gelecek felaket için; "Bu vadilerdeki anılarımızı bile mezara gömecek..., Munzur'un gizemli doğası ünlü efsanelerin de yaratıcısıdır. İşte bu kültür kaynağını kurutacaklar.

Munzur Suyu üzerinde bulunan ve inşaatı bitmek üzere olan Uzunçayır Barajı dahil olmak üzere hidroelektrik santrallerinin tamamı ile üretilmesi planlanan yıllık elektrik enerjisi, 362 mw/yıldır. Buradan elde edilecek elektrik enerjisi, akarsularda elde edilen toplam enerjinin sadece yüzde 0,97'si kadardır. Başka bir tarzda değerlendirildiğinde; örneğin; turizmin ve hayvancılık alanında yapılacak düşük maliyetli yüksek gelirli yatırımlarla karşılaştırılması gerekmez mi? Toplumsal ve ekonomik katma değerler yok edilmeden yatırımların gerçekleşmesi olası görülmüyor mu? Bir kez daha karar verenler, düşünmeliler.

Bundan sonra ülkemizde yapılacak bu gibi yatırımlar hayata geçirilmek istendiğinde; çevreyi, doğayı ve özellikle de yatırımdan dolayı doğrudan ve dolaylı olumsuz etkilenen yöre insanını ciddi bir şekilde göz önünde tutmak gerekir. Tüm bilimsel veriler açık ve dürüstçe değerlendirildikten sonra karar verilmelidir.

SONUÇ

Her ne kadar "su zengini ve su fakiri" ülkelerde söz edilse de, ülkemizin su fakiri olduğu gerçeğini yatsımadan "su kaynaklarını ve kalitesini" koruyarak çok iyi değerlendirmek gerekir.

Sulama ve enerji üretimi amaçlı kurulan barajların ve üzerinde kurulduğu tüm akarsu havzalarının çevreleri, zengin bir "kültürel ve doğal" mirasa sahiptir. Yaşamın en önemli "havzaları" niteliğindeki bu akarsu boylarında önemli tarihi yerleşimler bulunmaktadır. Bu nedenle kaybedilenlerin yanında "koruma ve geleceğe aktarma" sorumluluğu ile hareket edilmelidir. Kalkınma sürecinde "kültür ve yaşam" kaynaklarının "sürdürülebilmesinin" önkoşulu olarak "havza yönetim otoritesi" mekanizmasının kamu yönetim anlayışına uygun bir şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Dünyanın hızlı bir ısınma periyoduna girdiği günümüzde Türkiye, su kaynaklarının zayıflaması, kuraklık ve çölleşme ile bunlara bağlı ekolojik bozulmalar gibi olumsuz yönlerinden etkileneceklerdir. Tekniğine uygun yapılmayan tarımsal sulamalar nedeniyle toprakları tuzlandırmakta ve tarımda kullanılamaz hale getirmektedir.

Bütün bu nedenler yaşamak için, baraj projelerinden "etkilenen nüfusun ve çevrenin" en düşük toplumsal ve ekonomik maliyetle çıkabilmeleri ve sürdürebilmesine kadar olan süreçte çeşitli disiplinlerarası iletişiminin sağlanması ve ilgili meslek mensuplarının ekip çalışması öngörülmelidir. Ama en önemlisi, günümüzün en büyük sorunlarından biri de, her konuda olduğu gibi, su ve suyun kullanımında ki etik kavramların yitirilmesidir.

"Su özgün bir madde" yazımızın başlangıcından beri bu konumu öne çikmaktadır. "Dünyadaki canlıların kimyası suya dayanıyor" bu nedenle de yaşamın "temel hakkıdır" ve "insan hakları" kapsamında sayılması gerekir. Sunulan hizmete karşın oluşan maliyet bedelleri karışlanmalıdır. Ancak ticari bir meta olarak görülmemeli; rant ve kar kapısı haline getirilmemelidir. Dünyada doğal halde ve artışı olmadan bulunan suyun, ülkemizde de bütüncül bir şekilde kamu çıkarı gözetilerek bir "su yönetimi" oluşturulmalıdır. Çok merkezli müdehalelerden çıkılmalıdır. Örneğin; "Türkiye Su Kurumu ve Kurulu" oluşturulabilir.

En önemlisi tüm insanlığın yararlanmasını sağlayacak "Uluslararası Su Anlaşmaları" oluşturmak, var olanları uygulamak, ulusal düzeyde tüm yurttaşların hizmetine suyun eşit olarak sunulmasını sağlamak siyasal yönetimin temel amacı olmalıdır. Yoksa su görünümü altında üzerinde "sofra içeceği" yazan ve adını da "TURKUAZ" koyduklarını mavi pet şişeleriyle piyasaya sürülen "sıvının" satışına olanak tanımak hiç değildir.

Turkuaz'ın Coca Cola üretiminde kullanılmak üzere kimyasal yolla elde edilen "yapay sıvı" olduğunu, bu nedenle kurnazca düşünceyle yasalar aldatmak suretiyle "su" niyetine pazarlandığını toplumun çoğunluğu bilmemektedir. Unutulmamalı ki, dünya'da şişelenmiş su pazarından beklenen günümüz için 42 milyar ABD Dolarından söz edilmektedir. Bu "küresel" firmalar böylesi bir ranta göz diktiklerinden "su" adı altında meşrubat şeklinde ürettiklerini satmaya çalışmaktadırlar.

